CAPITOLUL I

Generalităţi

Un câmp lexical presupune existenţa unor raporturi la nivel semantic între cuvinte ca elemente individuale ale limbii, raporturi prin care lexicul unei limbi este organizat în nişte grupe care acoperă o arie semantică unitară, bazată pe o interdependenţă a semnificaţiei elementelor ce o compun. Indicaţiile de bază date mai sus în termenii cei mai generali arată că preocupările majore în teoria câmpului lexical trebuie să se axeze pe două aspecte: r a p o r t u l şi e l e m e n t e l e între care se stabileşte raportul.

Primele încercări de teoretizare şi de relevare în mod concret, prin exemple, a existenţei câmpurilor lexicale în limbă sunt legate direct de începuturile structuralismului european şi îşi afirmă originile în concepţia lui Wilhelm von Humboldt despre limbă, şi anume că aceasta se organizează la toate nivelurile ei într-un mod specific şi în acord cu întreaga cultură a vorbitorilor acelei limbi. Concepţia humboldtiană despre limbă are la bază premisa universală că omul, prin natura sa, organizează tot ce îi este accesibil – evident, şi conform măsurii în care îi este accesibil – prin diferenţieri şi asemănări: „Er aber [der Mensch] strebt nach Vergleichung, Trennung und Verbindung und in seinen höheren Zwecken nach Bildung immer mehr umschliessender Einheit”[1], iar concluzia la care ajunge este că „Man kann die Sprache mit einem ungeheuren Gewebe vergleichen, in dem jeder Theil mit dem andren und alle mit dem Ganzen in mehr oder weniger deutlich erkennbaren Zusammenhange stehen”[2]. Ideile lui Humboldt despre caracterul

[1] Wilhelm von Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwiklung des Menschengeschlechts*, p. 321-322 („Omul însă tinde să compare, să dividă şi să reunească şi, în vederea scopurilor sale mai înalte, aspiră să configureze o unitate din ce în ce mai cuprinzătoare”, ed. rom., p. 89).

[2] *Ibid*., p. 335 („limba poate fi comparată cu o imensă ţesătură în care fiecare parte este legată de alta şi toate împreună sunt legate cu ansamblul, într-o

BDD-B23-04 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:43 UTC)

sistematic al limbii şi instrumentarul lingvistic elaborat de către Saussure reprezintă punctul de plecare pentru primele realizări teoretice sprijinite prin exemple în analiza lexicului privit ca un întreg organizat. Încercările de aceeaşi factură – însă aplicate la concepte – ale filozofilor Lullus şi apoi Leibniz[3] sunt mai degrabă lucrări de comparaţie pentru lexicologie, chiar dacă, aşa cum spune şi Humboldt, „die Wörter immer Begriffen gegenüberstehen”[4], deoarece nu fiecărui concept îi corespunde un cuvânt[5].

Ca în orice cercetare ştiinţifică, dificultăţile majore provin din intersectarea a două planuri care se condiţionează reciproc: planul obiectului şi planul metodei. O prezentare a evoluţiei conceptului de ‘câmp lexical’, împreună cu argumentele şi efectele asupra rezultatelor la nivelul analizei practice, conduce la cunoaşterea întregii problematici pe care o implică şi conferă identitate viziunii actuale asupra câmpului lexical. În operaţiunea de delimitare a obiectului de cercetare se va alege calea proprie acestui act, adică delimitarea faţă de acel ceva care este absolut imediat obiectului de cercetare şi cu care poate fi chiar confundat în cazul unei cunoaşteri inexacte. Prin urmare, delimitarea obiectului de studiu nu devine exactă decât în urma unei cercetări mai atente a diferitelor posibilităţi de abordare a materialului supus cercetării şi a principiilor ce stau la baza acestor abordări. Toate trebuie cunoscute în diferenţele prime, diferenţe care se constituie ca argumente ale delimitării obiectului de cercetare, fie pozitiv (prin

---

reţea mai mult sau mai puţin clar recognoscibilă”, ed. rom., p. 104-105). În toate citatele se păstrează ortografia din textul original. În acest citat apare „man” pentru „mann”, „andren” pentru „anderen” şi „Theil” pentru „Teil”; în alte citate vor apărea şi alte diferenţe, precum „seyn” pentru „sein”, „Thätigkeit” pentru „Tätigkeit”, „stehn” pentru „stehen” ş.a.

[3] Conform concepţiei acestor învăţaţi, există o structură combinatorică a conceptelor care ar corespunde unei realităţi structurate combinatoric.

[4] Wilhelm von Humboldt, *Über die Verschiedenheit*..., p. 337 („cuvintele corespund întotdeauna conceptelor”, ed. rom., p. 107).

[5] *Cf*. Bernard Pottier, *Sémantique générale*, p. 203: „Ce qui est remarquable c’est qu’une langue arrive à dire ce qu’elle désire, quel que soit le coût de l’expression”.

BDD-B23-04 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:43 UTC)

includerea lor ca instrumente auxiliare în argumentarea obiectului de cercetare), fie negativ (prin trecerea lor la statutul de indicatori ai direcţiilor de cercetare neadecvate obiectului de studiu sau chiar ai erorilor ce trebuie evitate). În ambele situaţii diferenţele merită acelaşi grad de atenţie, iar distincţia între pozitiv şi negativ nu este deloc relevantă în ceea ce priveşte importanţa sau nivelul calitativ. Această modalitate de delimitare strictă a conceptului de 'câmp lexical' prezintă avantajul argumentării dinspre obiect, fapt ce validează cercetarea şi favorizează crearea unei identităţi prin cunoaşterea unor alte posibile modalităţi de cercetare şi, implicit, a gradului de adecvare al acestora la obiect.

O primă indicaţie legată de situaţia specială a obiectului – mai exact, a identităţii elementelor care intră în raport unele cu celelalte la nivel paradigmatic – este dată chiar de lingvistul şi filozoful de la care sunt preluate şi ideile pentru existenţa câmpurilor lexicale: „Keiner denkt bei dem Wort gerade und genau das, was der andre, und die noch so kleine Verschiedenheit zittert, wie ein Kreis im Wasser, durch die ganze Sprache fort"[6]. Preocuparea iniţială dominantă în cercetările dedicate câmpului lexical a avut drept scop tocmai delimitarea cât mai clară a conţinutului semantic al cuvântului în plan individual, ca element al lexicului, prin observarea atentă a raporturilor avute cu cuvintele cu care împarte o arie de semnificaţie comună, aşa cum afirmă unul dintre cei mai reprezentativi lingvişti cu contribuţii în acest domeniu la începuturile sale, Jost Trier, într-o privire retrospectivă la o distanţă de aproape patru decenii de primele sale scrieri despre câmpul lexical: „Die Feldbetrachtung ist ein praktisches Hilfsmittel, und sie ist ein solches *aus einer Notlage der praktischen Wortforschung* [s.n.] entstanden, nämlich aus einer Notlage der *diachronisch arbeitenden* [s.n.] Bezeichnungslehre, der historischen Onomasiologie"[7]. Prin

[6] Wilhelm von Humboldt, p. 330 („Nimeni nu gândeşte printr-unul şi acelaşi cuvânt întocmai acelaşi lucru pe care îl gândeşte altcineva, iar o astfel de diferenţă infinitezimală străbate întreaga limbă asemenea unui cerc tremurător suprafaţa apei", ed. rom., p. 99).

[7] Jost Trier, *Altes und Neues vom sprachlichen Feld*, p. 456 („Perspectiva câmpului este un instrument practic şi a apărut ca atare *dintr-o necesitate de*

BDD-B23-04 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:43 UTC)

această frază, Trier prezintă viziunea care stă la baza cercetării câmpului lexical începând cu anii ’30 şi până prin anii ’60 ai secolului al XX-lea, timp în care direcţia dominantă a constat în delimitarea conţinutului semantic al cuvântului prin raportarea la cuvintele cu care formează un grup semantic, acesta fiind numit câmp, şi în urmărirea în plan diacronic a modului în care se împarte aria semantică corespunzătoare fiecărui element în interiorul acestuia. Trebuie avută în vedere şi apropierea de onomasiologie, lucrările cu caracter practic în domeniul câmpului lexical ale unor autori nedepăşind onomasiologia propriu-zisă, sau, altfel spus, nedepăşind primul pas al cercetării unui câmp lexical prezentat ca atare încă de Ipsen în 1932[8], al doilea fiind descoperirea structurii câmpului. Teoria câmpului lexical a fost mai mult un scop-mijloc pentru lingviştii din această perioadă, obiectul de cercetare fiind cuvântul în lexic privit în diacronie, ceea ce a dus la rediscutarea stabilirii semnificaţiei cuvântului, şi anume că aceasta se stabileşte şi prin raportarea la celelalte cuvinte din grupul numit c â m p – „Nur als Teil des Ganzen hat [das Wort] Sinn; nur im Feld gibt es Bedeuten”[9] – şi că semnificaţia unui cuvânt variază în plan diacronic. Această perspectivă asupra semnificaţiei cuvântului a impus rediscutarea câtorva principii deja stabilite în lingvistică. Principiul impus de Saussure, potrivit căruia limba ca obiect de studiu al lingvisticii este limba privită din perspectivă sincronică, este una dintre problemele la care a trebuit să se dea un răspuns, la aceasta adăugându-se o alta, la fel de importantă, şi anume distincţia lui Humboldt, potrivit căreia limba nu este ἔργον, ci ἐνέργεια. Prin situarea cercetării câmpului lexical la nivelul lui ἔργον se evită o altă problemă legată de semnificaţia

cercetare practică a cuvântului [s.n.], şi anume dintr-o necesitate a unei teorii a semnificaţiei *analizate diacronic* [s.n.], a unei onomasiologii istorice”).

[8] Gunther Ipsen, *Der neue Sprachbegriff*, p. 73-74, *cf.* şi André Jolles, *Antike Bedeutungsfelder*, p. 109-110.

[9] Jost Trier, *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*, p. 6 („Cuvântul are sens doar ca parte a întregului; prin urmare semnificaţia există numai în câmp”).

BDD-B23-04 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:43 UTC)

cuvântului enunţată în aceeaşi perioadă de către Wittgenstein: „Die Bedeutung eines Wortes ist sein Gebrauch in der Sprache”[10].

Începând cu anii ’60, cercetarea câmpului lexical impusă prin studiile lui Coseriu va trece în planul al doilea importanţa diacronismului în demonstrarea modificărilor de conţinut prin raportare la elementele cu care formează un câmp lexical, va abandona ideea că un cuvânt îşi capătă acest conţinut doar prin raportarea la întregul câmp. În prim-plan vor intra cercetarea sincronică a câmpului lexical, stabilirea perspectivei care trebuie adoptată faţă de cuvânt ca element al unui câmp lexical şi, îndeosebi, identificarea tipurilor de raporturi dintre elementele câmpului lexical şi stabilirea identităţii câmpului lexical în raport cu celelalte structuri de la nivelul lexicului. Corelarea teoriei câmpului lexical elaborată de Trier şi Weisgerber cu principiile lingvisticii structurale, în special prin contribuţiile lui Coseriu, părea să propulseze acest tip de cercetare a lexicului într-o poziţie privilegiată, însă lucrările ulterioare care au urmat această direcţie s-au limitat la nivelul unor probleme teoretice, fără a avea un rezultat practic concret şi complet. Lucrările cu caracter practic continuă să fie încă tributare vechii perspective, majoritatea lor fiind doar descrieri ale unui câmp onomasiologic. Cu excepţia lucrării lui Timmermann, toate lucrările dedicate cercetării unui anumit câmp lexical pot fi considerate nişte dicţionare detaliate ale unui câmp onomasiologic. O lucrare de un înalt nivel ştiinţific rezultată în urma unei asemenea cercetări este *El campo léxico ‘hablar’ en español*, a lui Antonio Escobedo Rodríguez.

Terminologia pentru ‘câmp lexical’ pare să constituie o altă problemă, aici existând diferite opţiuni cu argumentele aferente. Adevărata problemă nu este însă termenul ales, ci claritatea conceptului din spatele termenului, stabilirea unui cadru teoretic complet cu argumentele adecvate şi ilustrarea prin prezentarea integrală a unui câmp lexical, adică a tuturor raporturilor care se stabilesc în interiorul unui câmp.

[10] Ludwig Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen*, p. 40 („Semnificaţia unui cuvânt apare în folosirea sa în limbă“).

BDD-B23-04 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:43 UTC)

Lucrarea de faţă prezintă bazele şi evoluţia conceptului de ‘câmp lexical’ prin analiza diferitelor încercări de a delimita realitatea câmpului lexical şi a argumentelor aduse de către diferiţi lingvişti, iar scopul final este o teorie a câmpului lexical complet articulată cu o ilustrare practică, prin prezentarea integrală a câmpului lexical format de terminologia populară a formelor de relief pozitiv, precum şi evidenţierea utilităţii acesteia în lexicografie şi a aportului pe care îl poate avea în învăţarea unei limbi străine şi în traducerile automate. Lucrarea conţine şi un scurt excurs în care este tratată problema specificului semnului lingvistic, fapt necesar pentru clarificarea statutului elementelor ce formează un câmp lexical.

BDD-B23-04 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:43 UTC)